

УДК 37.034

DOI: 10.36550/2415-7988-2025-1-220-450-453

ЛЯШЕНКО Ростислав –

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри освітніх наук

Центральноукраїнського державного університету

імені Володимира Винниченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3554-8861>

e-mail: r.ljashenko@gmail.com

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Формування морально-етичної культури майбутніх педагогів є одним із ключових завдань сучасної системи вищої освіти. Воно охоплює не лише засвоєння норм професійної етики, а й розвиток у студентів ціннісних орієнтацій, здатності до саморефлексії, відповідальності та гуманістичного світогляду. Морально-етична культура педагога виступає основою його професійної компетентності, адже від рівня сформованості таких якостей, як чесність, справедливість, повага до гідності учня, толерантність та відповідальність, залежить ефективність виховного процесу й авторитет учителя в суспільстві.

У статті розглядаються теоретико-методологічні засади морально-етичного виховання, серед яких системний, аксіологічний, культурологічний та компетентнісний підходи. Особлива увага приділяється ролі гуманітарних дисциплін (філософії, етики, культурології, педагогіки) у формуванні світоглядних основ майбутнього вчителя. Значущим чинником виступає педагогічна практика, яка забезпечує можливість застосування етичних принципів у реальних освітніх ситуаціях.

Підкреслюється, що морально-етична культура має інтегративний характер: вона формується не окремими дисциплінами, а внаслідок взаємодії освітнього середовища, прикладу викладачів, студентського колективу та вимог академічної доброчесності. Важливою умовою виступає також виховання критичного мислення, уміння вирішувати моральні дилеми та готовність до діалогу з учнями й батьками.

Результати дослідження підтверджують, що цілісне формування морально-етичної культури майбутнього педагога сприяє становленню його професійної ідентичності, підвищує якість освітнього процесу та гармонізує міжособистісні відносини в освітньому середовищі. Таким чином, морально-етична культура є не лише складовою професійної підготовки, а й визначальним чинником ефективності педагогічної діяльності в умовах демократичного суспільства.

Ключові слова: морально-етична культура майбутній педагог, професійна етика, цінності, академічна доброчесність, гуманістичний світогляд, педагогічна практика.

LIASHENKO Rostyslav –

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Educational Sciences of

Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3554-8861>

e-mail: r.ljashenko@gmail.com

THE FORMATION OF MORAL-ETHICAL CULTURE IN PRE-SERVICE TEACHERS

The formation of moral and ethical culture in future teachers is one of the key priorities of modern higher education. It involves not only mastering professional ethics standards but also developing value orientations, responsibility, self-reflection, and a humanistic worldview among students. Moral and ethical culture serves as the foundation of pedagogical professionalism, since qualities such as honesty, fairness, respect for human dignity, tolerance, and responsibility determine the effectiveness of the educational process and the teacher's authority in society.

The article examines the theoretical and methodological foundations of moral and ethical upbringing, including systemic, axiological, cultural, and competence-based approaches. Special emphasis is placed on the role of humanities disciplines (philosophy, ethics, cultural studies, pedagogy) in shaping the worldview of future teachers. Pedagogical practice is highlighted as a significant factor, providing opportunities to apply ethical principles in real educational situations.

It is emphasized that moral and ethical culture has an integrative nature: it is shaped not by separate disciplines but through the interaction of the educational environment, teachers' role models, student communities, and the principles of academic integrity. Critical thinking, the ability to resolve moral dilemmas, and readiness for dialogue with pupils and parents are also essential.

The findings confirm that the comprehensive formation of moral and ethical culture fosters professional identity, enhances the quality of the educational process, and harmonizes interpersonal relations in the academic environment. Therefore, moral and ethical culture is not only an element of teacher training but also a crucial factor in the effectiveness of pedagogical activity in a democratic society.

Key words: moral and ethical culture, future teacher, professional ethics, values, academic integrity, humanistic worldview, pedagogical practice.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасні трансформаційні процеси в освіті України та світу зумовлюють нові вимоги до професійної підготовки майбутніх педагогів [1, с. 58–59]. Одним із ключових завдань є формування у них морально-етичної культури, яка виступає не лише складником професійної компетентності, а й фундаментальною умовою гармонійного розвитку освітнього середовища. В умовах демократизації суспільства, зростання міжкультурних контактів і викликів глобалізації особлива увага приділяється вихованню цінностей

толерантності, взаємоповаги, справедливості та відповідальності [3, с. 63–67].

Актуальність проблеми посилюється низкою суперечностей: між високими вимогами до професійно-етичної поведінки педагога і недостатнім рівнем сформованості етичної компетентності у випускників педагогічних ЗВО; між потребою суспільства у вчителях, які є моральними авторитетами для молоді, та реальними умовами їхньої підготовки; між задекларованими принципами академічної доброчесності та випадками їхнього порушення в освітній практиці.

Вирішення зазначених проблем вимагає системного підходу до формування морально-етичної культури майбутніх учителів, інтеграції гуманітарних і професійно-орієнтованих дисциплін, створення освітнього середовища, яке стимулює розвиток критичного мислення, уміння приймати моральні рішення та діяти у відповідності до загальнолюдських і національних цінностей. Саме тому дослідження цієї проблематики є своєчасним і соціально значущим, оскільки від рівня морально-етичної культури педагога залежить ефективність виховання молодого покоління, формування в нього громадянської позиції та готовності до життя у демократичному суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз наукових джерел засвідчує багатовимірність проблеми формування морально-етичної культури майбутніх педагогів. В. Андрущенко та І. Табачук [1] підкреслюють соціально-політичні умови становлення вчителя, І. Бех [2] та С. Вітвицька [3] акцентують увагу на духовних і ціннісних засадах виховання. А. Донцов [4] і Л. Москальова [6] пропонують теоретичні моделі та структуру моральної культури, тоді як О. Ільченко [5] та О. Панасюк [7] розглядають сучасні виклики – академічну доброчесність і технології морального виховання. Колективна праця під ред. Б. Жебровського [8] окреслює нормативні орієнтири, забезпечуючи зв'язок сучасних підходів із традиціями педагогічної етики.

Аналіз наукових джерел показує, що проблема формування морально-етичної культури майбутніх учителів розглядається у різних вимірах: від аксіологічного та духовно-ціннісного до практико-орієнтованого й нормативного. Це доводить її комплексний характер і потребу інтеграції теоретичних засад з педагогічною практикою. Такий підхід створює основу для вдосконалення освітніх стратегій і виховання морально зрілих педагогів.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні та аналізі процесу формування морально-етичної культури майбутніх педагогів як важливого складника їхньої професійної компетентності. Дослідження спрямоване на виявлення ключових чинників, педагогічних умов та освітніх практик, що забезпечують становлення вчителя як носія моральних і духовних цінностей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування морально-етичної культури майбутніх педагогів спирається на низку теоретичних підходів у педагогіці та етиці. Серед основних методологічних засад, що забезпечують цілісний погляд на цю проблему, виділяються:

- *Системний підхід* – розглядає морально-етичне виховання як цілісну систему. Моральна культура інтегрована в усі компоненти професійної підготовки вчителя, охоплюючи навчальні програми, позааудиторну діяльність і взаємодію в освітньому середовищі. Такий підхід забезпечує комплексність виховного впливу та узгодженість між дисциплінами і практикою [2, с. 124].

- *Аксіологічний підхід* – акцентує увагу на цінностях як стрижні морального розвитку. Він передбачає формування у студентів стійких

моральних цінностей, ідеалів та переконань, які стануть внутрішніми регуляторами поведінки. Морально-етична культура у цьому контексті виступає як єдність процесу створення та засвоєння професійно-етичних цінностей (аксіологічна функція) [3, с. 64].

- *Культурологічний підхід* – трактує моральність як компонент культури. Формування етичної культури майбутнього педагога розглядається через призму освоєння культурної спадщини, національних традицій і загальнолюдських духовних надбань. Усвідомлення власної культурної ідентичності та досвіду попередніх поколінь допомагає виховати гуманістичний світогляд, патріотизм і повагу до інших культур [8, с. 34–36].

- *Компетентнісний підхід* – орієнтується на розвиток конкретних компетентностей, зокрема морально-етичної компетентності педагога [5, с. 101].

Кожен із цих підходів доповнює інші, разом створюючи цілісну методологічну основу для виховання морально-етичної культури. Системний підхід забезпечує цілісність, аксіологічний наповнює процес цінностями, культурологічний вписує його в ширший культурний контекст, а компетентнісний – конкретизує результат у вигляді професійної етичної компетентності.

Особлива увага у формуванні морально-етичної культури приділяється гуманітарним дисциплінам – філософії, етиці, культурології, педагогіці, історії та іншим. Саме вони закладають світоглядні основи майбутнього вчителя, розвиваючи його моральну свідомість і рефлексію. Моральна свідомість педагога охоплює діалектичну єдність етичних знань, моральних почуттів, переконань, волі та ідеалів, що визначають його відносини та вчинки. В процесі вивчення гуманітарних наук студенти аналізують етичні категорії (добро і зло, обов'язок, справедливість), засвоюють професійні етичні кодекси та правила поведінки. Наприклад, курс педагогічної етики ознайомлює з принципами й нормами, яких має дотримуватися вчитель у роботі, а заняття з філософії вчать критично мислити й усвідомлювати моральні дилеми. Культурологія та історія допомагають зрозуміти цінності різних епох і народів, виховують толерантність і широту світогляду. Таким чином, гуманітарна підготовка виступає підґрунтям для гуманістичного світогляду педагога, формуючи в нього повагу до гідності кожної особистості та орієнтацію на загальнолюдські цінності [4, с. 69–70]. Формування морально-етичної культури майбутніх педагогів неможливе без системної роботи з гуманітарними дисциплінами [2; 3]. Саме вони закладають світоглядні основи та створюють умови для виховання ціннісних орієнтацій (таблиця 1).

Таблиця 1.

Дисципліна	Внесок у формування морально-етичної культури
Філософія	Розвиває критичне мислення, допомагає осмислювати моральні дилеми, формує здатність до саморефлексії [1].
Етика	Ознайомлює з професійними етичними

Дисципліна	Внесок у формування морально-етичної культури
	кодексами та нормами педагогічної поведінки, формує уявлення про добро, зло, справедливість [4].
Культурологія	Розкриває культурні цінності різних епох і народів, виховує толерантність, повагу до інших культур та усвідомлення культурної ідентичності [3].
Педагогіка	Формує педагогічний такт, відповідальність і готовність до виконання виховної місії вчителя [6; 7].
Історія	Допомагає зрозуміти еволюцію моральних і соціальних норм, виховує громадянськість, патріотизм і відповідальність перед суспільством [8].

Як видно з таблиці, кожна гуманітарна дисципліна виконує власну функцію, але разом вони створюють цілісний освітній простір, у якому майбутній педагог здобуває знання, формує моральні почуття й ідеали. Важливо, що взаємодія цих дисциплін забезпечує інтегративний ефект – розвиток гуманістичного світогляду, відповідальності та готовності до професійної діяльності [5].

Таким чином, гуманітарна підготовка виступає підґрунтям для формування цілісного професійного обличчя вчителя, адже поєднання знань, цінностей і рефлексії стає основою його моральної зрілості [2; 4; 7].

Важливим етапом становлення морально-етичної культури є педагогічна практика. Під час практичних занять і стажування у школах студенти мають можливість застосувати етичні принципи в реальних освітніх ситуаціях. Саме в практиці майбутній учитель стикається з конкретними моральними викликами: необхідністю справедливо оцінювати учнів, дотримуватися педагогічного такту у спілкуванні, вирішувати конфлікти й дилеми у класі. Цей досвід дозволяє перевірити на практиці засвоєні етичні норми та розвинути такі якості, як толерантність, емпатія, відповідальність за виховання дітей. Практика також сприяє усвідомленню професійного обов'язку вчителя та меж власної відповідальності [7, с. 23-25]. Під керівництвом наставників студенти вчаться бути прикладом моральної поведінки для учнів, адже майбутні педагоги мають стати моральними авторитетами для молодого покоління. Не менш важливо, що практика формує навички етичного аналізу педагогічних ситуацій: рефлексуючи над власними рішеннями і їх наслідками, студент глибше розуміє цінність дотримання етичних стандартів у щоденній діяльності [6, с. 35].

Морально-етична культура формується не окремими ізольованими дисциплінами, а внаслідок цілісної взаємодії всіх елементів освітнього середовища. Інтегративний характер цього явища означає, що вирішальний вплив мають як зміст навчання, так і атмосфера в закладі, міжособистісні стосунки та корпоративні цінності. Велике значення має особистий приклад викладачів: педагоги-наставники, які демонструють високі етичні стандарти (чесність, справедливість, повага), закладають еталон поведінки для студентів. Не

менш важливим є студентський колектив – взаємоповага, культура спілкування та взаємодопомога в групі сприяють формуванню моральної зрілості кожного майбутнього вчителя. Окремо варто підкреслити роль академічної доброчесності як невід'ємної складової освітнього середовища. Дотримання принципів академічної доброчесності (чесності, довіри, справедливості, поваги, відповідальності тощо) стало етичним фундаментом життя університетів. Студенти, привчені до академічної чесності та самостійності, переносять ці принципи й у свою майбутню педагогічну діяльність [6, с. 27].

Інтегративність проявляється й у тому, що морально-етична культура розвивається не лише через навчання, а й через виховання критичного мислення та моральної рефлексії. Здатність самостійно мислити, аналізувати поведінкові ситуації й робити відповідальні вибори – необхідна умова для формування зрілого морального обличчя педагога. В освітньому процесі цьому сприяє використання інтерактивних методів (дискусії, аналіз кейсів, моделювання ситуацій), які активно залучають студентів та стимулюють їх критичне мислення. Обговорення моральних дилем у навчальній аудиторії готує майбутніх учителів до етичних викликів професії: вони вчаться зважувати різні точки зору, аргументувати свої рішення з позицій моралі й права, готові до діалогу з учнями та батьками в складних ситуаціях. Така інтегральна робота – поєднання теорії, практики, особистісного прикладу й рефлексії – забезпечує поступове становлення стійкої морально-етичної культури особистості педагога [5, с. 101].

Комплексний підхід до виховання морально-етичної культури виявляє суттєві позитивні результати. Дослідження підтверджують, що цілісне формування морально-етичної культури майбутнього педагога сприяє кільком важливим аспектам:

- *професійна ідентичність*: засвоєння етичних цінностей і норм допомагає студенту усвідомити себе у ролі вихователя і наставника, формує гордість за професію та відданість її місії. Етична культура є частиною професійного обличчя вчителя, а рівень її сформованості відображає готовність брати на себе відповідальність як представника інтелектуальної еліти [8, с. 36];
- *якість освітнього процесу*: висока моральна культура педагога позитивно впливає на атмосферу в класі та мотивацію учнів. Учитель, який керується принципами справедливості, толерантності й поваги до гідності учня, створює довірчі відносини та психологічно безпечне середовище для навчання. Це підвищує ефективність навчально-виховного процесу, оскільки учні охочіше взаємодіють і переймають моделі поведінки в такого викладача [1, с. 58];
- *гармонійні міжособистісні стосунки*: морально зрілий педагог здатний вибудувати етичні стосунки не лише з учнями, а й з колегами та батьками. Розвинена емпатія і культура спілкування допомагають попереджувати конфлікти, вирішувати проблемні ситуації мирним шляхом і підтримувати атмосферу взаємоповаги в

освітньому закладі. Це, своєю чергою, зменшує психоемоційне напруження та вигорання як у вчителів, так і в учнів;

- *вплив на суспільство*: учителі з високою морально-етичною культурою несуть ці цінності у ширше суспільне середовище. Вони виховують молоде покоління громадян, здатних до етичної поведінки і критичного мислення, тим самим сприяючи утвердженню гуманних і демократичних цінностей у соціумі. Як наголошується в педагогічній літературі, удосконалення морального виховання у закладах освіти є необхідною умовою покращення морального стану суспільства [4, с. 125-126].

Варто зазначити, що досягнення таких результатів можливе лише за умови цілеспрямованої, систематичної роботи. Потрібно забезпечити наступність і узгодженість зусиль всіх учасників освітнього процесу – адміністрації закладу, викладачів, кураторів практики та самих студентів. Важливим чинником є також підвищення кваліфікації викладачів університетів у питаннях морально-етичного виховання, проведення для них спеціальних семінарів і тренінгів, аби вони могли ефективніше працювати зі студентською молоддю в цьому напрямі.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Формування морально-етичної культури майбутніх педагогів є стратегічно важливим завданням сучасної системи вищої освіти, оскільки воно поєднує професійну компетентність із особистісним розвитком. Морально-етична культура виступає інтегральним явищем, що формується на стику освітнього змісту, практичного досвіду, міжособистісної взаємодії та прикладу викладачів. Вона забезпечує професійну ідентичність майбутнього вчителя, підвищує якість освітнього процесу та гармонізує міжособистісні стосунки в академічному середовищі.

Перспективи подальших розвідок напрямку вбачаємо у вдосконаленні діагностичних інструментів для вимірювання рівня морально-етичної культури студентів, зокрема їхньої здатності до моральної рефлексії та етичного вибору. Важливим напрямом досліджень є також аналіз впливу цифровізації освітнього процесу й принципів академічної доброчесності на становлення морально-етичного обличчя майбутнього педагога.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. П., Табачук І. Г. Формування особистості вчителя в сучасних умовах. *Політичний менеджмент*. 2005. № 1(10). С. 58–59.
2. Бех І. Д. Духовні цінності в розвитку особистості. *Педагогіка і психологія*. 1997. № 1. С. 124–129.
3. Вітвицька С. С. Аксиологічний підхід до виховання особистості майбутнього вчителя. *Креативна педагогіка: наук.-метод. журнал*. 2015. № 10. С. 63–67.
4. Донцов А. В. Моральна культура вчителя: монографія. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2008. 240 с.
5. Ільченко О. Академічна доброчесність як фактор забезпечення якісної підготовки майбутніх педагогів у

зкладах вищої освіти. *Витоки педагогічної майстерності*. 2024. № 33. С. 100–103.

6. Москальова Л. Ю. Теоретико-методичні засади виховання у майбутніх учителів морально-етичної культури: автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.07 – теорія і методика виховання. Київ. 2011. 40 с.

7. Панасюк О. П. Технологія морального виховання майбутніх вчителів: монографія. Луцьк: Твердиня, 2010. 178 с.

8. Професійна етика вчителя: час і вимоги / за заг. ред. Б. М. Жебровського. Київ, 2000. 78 с.

REFERENCES

1. Andrushchenko, V. P., Tabachuk, I. H. (2005). Formuvannya osobystosti vchytelia v suchasnykh umovakh [Formation of the teacher's personality in modern conditions]. *Politychnyi menedzhment*. № 1(10). S. 58–59. [in Ukrainian]
2. Bekh, I. D. (1997). Dukhovni tsinnosti v rozvytku osobystosti [Spiritual values in personal development]. *Pedahohika i psykholohiia*. № 1. S. 124–129. [in Ukrainian]
3. Vitvitska, S. S. (2015). Aksiologichnyi pidkhid do vykhovannya osobystosti maibutnoho vchytelia [Axiological approach to the education of the personality of a future teacher]. *Kreatyvna pedahohika: nauk.-metod. zhurnal*. № 10. S. 63–67. [in Ukrainian]
4. Dontsov, A. V. (2008). Moralna kultura vchytelia: monohrafiia [Moral culture of a teacher: monograph]. Kharkiv: KhNU imeni V. N. Karazina. 240 s. [in Ukrainian]
5. Ilchenko, O. (2024). Akademichna dobrochesnist yak faktor zabezpechennia yakisnoi pidgotovky maibutnikh pedahohiv u zakladakh vyshchoi osvity [Academic integrity as a factor in ensuring high-quality training of future teachers in higher education institutions]. *Vytoky pedahohichnoi maisternosti*. № 33. S. 100–103. [in Ukrainian]
6. Moskalova, L. Yu. (2011). Teoretyko-metodychni zasady vykhovannya u maibutnikh uchyteliv moralno-etychnoi kultury: avtoref. dys. ... dokt. ped. nauk: 13.00.07 – teoriia i metodyka vykhovannya [Theoretical and methodological principles of education of future teachers of moral and ethical culture: author's abstract of dissertation ... Doctor of Pedagogical Sciences: 13.00.07 – theory and methods of education]. Kyiv. 40 s. [in Ukrainian]
7. Panasjuk, O. P. (2010). Tekhnolohiia moralnoho vykhovannya maibutnikh vchyteliv: monohrafiia [Technology of moral education of future teachers: monograph]. Lutsk: Tverdnyia. 178 s. [in Ukrainian]
8. Profesiina etyka vchytelia: chas i vymohy [Teacher's professional ethics: time and requirements] (2000). / za zah. red. B. M. Zhebrovskoho Kyiv. 78 s. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЛЯШЕНКО Ростислав – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри **освітніх наук** Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: проблема самоактуалізації та самореалізації особистості, феномен «само», професійна підготовка майбутніх фахівців.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

LIASHENKO Rostyslav – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Educational Sciences of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Scientific interests: problem of self-actualization and self-realization of personality, phenomenon of "self", professional training of future specialists.

Стаття надійшла до редакції 22.08.2025 р.

Стаття прийнята до друку 30.08.2025 р.